

(„Slavkov“)

Pierre Bezuchov v salonu Anny Pavlovny

Anna Pavlovna a ostatní hosté ještě ani nestačili ocenit vikomtova slova úsměvem, když se do rozmluvy znovu vmísil Pierre, a Anna Pavlovna, ačkoli cítila, že řekne něco nepatřičného, už ho nemohla zarazit.

„Poprava vévody Enghiena,“ řekl Pierre, „byla ze státního hlediska nutná a já vidím Napoleonovu velikost právě v tom, že se nebál vzít odpovědnost za tento čin sám na sebe.“

„Dieu! Mon dieu!“ zašeptala Anna Pavlovna celá zděšená. „Jakže, pane Pierre, vy se domníváte, že vražda je znakem velikosti ducha?“ pravila malá kněžna s úsměvem a chopila se opět práce. „Ach! Och!“ ozývalo se na všech stranách. „Capital!“ zvolal kníže Ippolit anglicky a začal se plácát dlaní do kolena. Vikomt jen pokrčil rameny.

Pierre vítězoslavně pohlédl přes horní okraj brýlí na posluchačstvo. „Říkám to proto,“ pokračoval se zoufalou odvahou, „že Bourboni utekli před revolucí a vydali národ na pospas anarchii; a jediný Napoleon dovedl revoluci pochopit, zvítězit nad ní, a proto se v zájmu obecného prospěchu nemohl zastavit před životem jednoho člověka.“

Nechcete si přesehnout k našemu stolu?“ pravila Anna Pavlovna.

Avšak Pierre jí neodpověděl a pokračoval. „Ano,“ rozohňoval se čím dál víc. „Napoleon je veliký, protože přerostl revoluci, potlačil její zlořády, ale ponechal vše, co na ní bylo dobrého – i rovnost občanů, i svobodu slova a tisku – a jen proto si získal moc.“

„Ano, kdyby byl moc, kterou získal, odevzdal zákonitému králi a nezneužil ji k vraždě,“ namítl vikomt, „pak bych o něm řekl, že je to veliký člověk.“

„Nebyl by to mohl udělat. Lid mu dal moc jen proto, aby ho zbavil Bourbonů, a proto, že v něm viděl velikého muže. Revoluce byla obrovská věc,“ pokračoval pan Pierre, ukazuje touto odhodlanou a vyzývavou úvodní větou, jak nesmírně je mlád, když tak touží co nejrychleji vyslovit všechno, co cítí.

„Revoluce a kralovražda že je veliká věc...? Pak ovšem... Nechcete přejít k našemu stolu?“ opakovala Anna Pavlovna. „Contrat social,“ pravil vikomt s mírným úsměvem. „Nemluvíme o zavraždění krále. Mluvíme o ideách.“

„Ano, ideje loupění, zabíjení a kralovražd,“ přerušil ho opět ironický hlas. „To byly ovšem výstřelky, ale v těch nespočívá hlavní význam revoluce, její význam tkví v lidských právech, v osvobození od předsudků, v rovnosti občanů, a všechny tyto ideje Napoleon zachoval v plné jejich síle.“

„Svoboda a rovnost,“ pohrdavě řekl vikomt, jako by se konečně odhodlal, že vážně ukáže tomuto mladíčkovi, jak hloupé vede řeči, „to vše jsou halasná slova, která už dávno ztratila lesk. Kdopak nemá rád svobodu a rovnost? Svobodu a rovnost hlásal už náš Spasitel. Stali se snad po revoluci lidé šťastnějšími? Naopak. My jsme chtěli svobodu, ale Napoleon ji zničil.“

Kníže Andrej s úsměvem pohlížel z Pierra na vikomta, z vikomta opět na hostitelku a zase zpět na Pierra. Přes svou společenskou zběhlou byla Anna Pavlovna Pierrovým kouskem v první chvíli ohromena; ale když viděla, že jeho svatokrádežné řeči vikomta nijak zvlášť nerozčilily...

(„Napoleonovo tažení do Ruska“)

Mezitím co se toto dalo v Petrohradě, prošli už Francouzi Smolenskem a stále víc a víc se blížili k Moskvě. Napoleonův historik Thiers spolu s jinými Napoleonovými historiky ve snaze ospravedlnit svého hrdinu říká, že Napoleon byl přiveden k moskevským zdem proti své vůli. Má pravdu, tak jako mají pravdu všichni historikové, kteří hledají vysvětlení dějinných událostí ve vůli jediného člověka; má pravdu stejně jako ruští dějepisci, kteří tvrdí, že Napoleon byl přilákán k Moskvě uměním ruských velitelů. Působí tu kromě zákona retrospektivnosti, vykládajícího všechno minulé jako přípravu k právě se dovršujícímu faktu, ještě vzájemnost, a ta všechno komplikuje. Dobrý šachista, který prohraje partii, je upřímně přesvědčen, že prohru zavinila nějaká jeho chyba, a hledá tu chybu na začátku své hry, zapomínaje přitom, že v každém jeho tahu po celou hru docházelo ke stejným chybám, že ani jediný jeho tah nebyl dokonalý. Chyba, které věnuje svou pozornost, bije do očí jen proto, že jí jeho protivník využil. Oč složitější pak je válečná hra, probíhající v určitých časových podmínkách, v níž neřídí neživé stroje pouhá vůle, nýbrž kde všechno vyplývá z nescíslných konfliktů různých individuálních libovůlí.

Čtyřicátého srpna byla svedena bitva u ševardinské reduty, pětadvacátého nepadla z obou stran ani rána, šestadvacátého se rozpoutala bitva u Borodina.

Proč a jak došlo k bitvám u Ševardina a u Borodina? Proč jedna strana o ně usilovala a druhá se jim nevyhnula? Proč byla svedena bitva u Borodina? Ani pro Francouze, ani pro Rusy neměla naprosto smyslu. Jejím bezprostředním výsledkem bylo a muselo být – pro Rusy to, že jsme uspíšili zkázu Moskvy (čehož jsme se báli ze všeho na světě nejvíc), a pro Francouze, že uspíšili zničení celé své armády (čehož se rovněž báli ze všeho na světě nejvíc). Tento výsledek byl již tehdy naprosto zřejmý, a přesto Napoleon o bitvu usiloval a Kutuzov ji přijal.

Kdyby se vojevůdci řídili rozumnými důvody, zdálo by se, že Napoleonovi muselo být jasné, že svede-li bitvu po dvoutisícikilometrovém pochodu s rizikem ztráty čtvrtiny své armády, řítí se přímo do záhuby; právě tak jasné muselo být Kutuzovovi, že přijme-li bitvu, rovněž s rizikem ztráty čtvrtiny svých sil, určitě ztratí Moskvu. Pro Kutuzova to bylo matematicky zřejmé, tak jako je zřejmé, že mám-li v šachu o jednu figuru méně a budu-li měnit, určitě prohraji, a proto měnit nesmím.

Má-li soupeř šestnáct figur a já čtrnáct, jsem pouze o jednu osminu slabší; vyměním-li však třináct figur, bude třikrát silnější než já.

Před bitvou u Borodina byly naše síly k francouzským silám přibližně v poměru pěti k šesti, avšak po bitvě – v poměru jedné ke dvěma, to znamená před bitvou sto tisíc ke sto dvaceti tisícům, po bitvě padesát ke stu. A – přesto se rozumný a zkušený Kutuzov bitvě nevyhnul. Napoleon, geniální vojevůdce, jak bývá nazýván, svedl bitvu, ztratil čtvrtinu armády a postoupil ještě hlouběji do Ruska. Namítne-li se, že si od obsazení Moskvy sliboval ukončení válečného tažení podobně jako při obsazení Vídně, pak je proti tomu mnoho důkazů. I Napoleonovi dějepisci uvádějí, že již od Smolenska se chtěl zastavit, poněvadž cítil nebezpečí vyplývající z rozptýlení svých sil do hloubky a věděl, že obsazením Moskvy tažení neskončí, poněvadž již

od Smolenska viděl, v jakém stavu mu byla ponechávána ruská města, a poněvadž nedostal jedinou odpověď na opětovné návrhy zahájit vyjednávání.

Svádějící borodinskou bitvu, jednali Kutuzov i Napoleon neuváženě a nerozumně. Dějepisci však opředli ony události důmyslně sestavenými důkazy o jasnozřivosti a genialitě vojevůdců, kteří byli ze všech náhodných nástrojů světových událostí těmi nejotročtějšími a naprosto bezděčnými činiteli.

(...)

A tak měla borodinská bitva naprosto jiný průběh, než jak se popisuje (ve snaze utajit chyby našich vojevůdců, a tím zmenšit slávu ruského vojska a lidu). Nebyla svedena na zvolené a opevněné pozici, v níž byly ruské síly o něco slabší, nýbrž došlo k ní následkem ztráty ševardinské reduty v otevřeném, téměř neopevněném terénu, se silami, které byly proti Francouzům dvakrát slabší, to jest za takových podmínek, v nichž bylo nemyslitelné nejen deset hodin se bít a dosáhnout nerozhodného výsledku, ale i uchránit armádu po tři hodiny od úplné porážky a zabránit jí v útěku.

Kníže Andrej a jeho rozhovor s Pierrem

„Říká se však, že je to dovedný vojevůdce...“ poznamenal Pierre.

„Nevím, co je to dovedný vojevůdce,“ řekl kníže Andrej posměšně.

„Dovedný vojevůdce,“ pravil Pierre, „no to je ten, který předvídá všechny eventuality... no a uhádne úmysly nepřítele.“

„Ale to není možné,“ namítl kníže Andrej, jako by mluvil o dávno rozhodnuté věci.

Pierre se na něj udiveně podíval. „Ale,“ řekl, „vždyť se říká, že se válka podobá hře v šachy.“

„Ano,“ odvětil kníže Andrej, „jenže s tím nepatrným rozdílem, že při partii šachu můžeš uvažovat nad každým tahem, jak dlouho chceš, že nejsi vázán časem (...) Úspěch nikdy nezávisel a nebude záviset na postavení ani na výzbroji, a dokonce ani ne na množství; ale nejméně ze všeho na postavení.“

„Na čem tedy závisí?“

„Na tom citu, který je ve mně, v něm,“ ukázal na Timochina, „v každém vojákově. Bitvu vyhraje ten, kdo je pevně rozhodnut ji vyhrát. Proč jsme prohráli bitvu u Slavkova? Měli jsme skoro stejné ztráty jako Francouzi, ale řekli jsme si příliš brzy, že jsme bitvu prohráli – a tak jsme ji prohráli. A řekli jsme si to proto, že jsme neměli proč se bít: chtělo se nám co nejdříve odejít z bojiště. ‚Prohráli jsme – utečeme tedy!‘ A tak jsme utíkali. Kdybychom si to neřekli až do večera, bůh ví, jak by to bylo dopadlo. Ale zítra si to neřekneme. Ty povídáš – naše postavení, levé křídlo je slabé, pravé křídlo je roztažené,“ pokračoval, „to všechno jsou hlouposti, nic takového není. Co nás skutečně čeká zítra? Sto milionů nejrůznějších náhod, o nichž se bude rozhodovat v jediném okamžiku tím, že utekli nebo utečou oni nebo naši, že zabijí toho, zabijí jiného...“

Bitva u Borodina

Mnoho dějepisců tvrdí, že bitvu u Borodina Francouzi nevyhráli proto, že Napoleon měl rýmu, že kdyby ji nebyl měl, byly by prý jeho rozkazy před bitvou i za ní bývaly ještě geniálnější a Rusko by prý bývalo zahynulo a tvář světa by se byla změnila. Pro dějepisce zastávající názor, že Rusko vzniklo z vůle jednoho člověka – Petra Velikého – a že Francie se stala z republiky císařstvím a že francouzská vojska vtrhla do Ruska z vůle jednoho člověka – Napoleona – názor, že Rusko zůstalo mocným státem proto, že Napoleon měl šestadvacátého srpna velkou rýmu, takový názor je pro takové dějepisce naprosto logický. Záviselo-li to na Napoleonově vůli svést nebo nesvádět bitvu u Borodina a záviselo-li to na jeho vůli vydat takové či jiné nařízení, je zřejmé, že rýma, která ovlivnila projev jeho vůle, mohla být příčinou záchrany Ruska, a že tedy komorník, který mu čtyřicátého srpna opomenul přinést nepromokavé boty, byl zachráncem Ruska. Při takovém myšlenkovém pochodu je tento závěr nepochybný, jako je nepochybný závěr Voltairův, který se žertem (zřejmě ani sám nevěděl proč) vyjádřil, že k bartolomějské noci došlo proto, že Karla IX. bolel žaludek. Avšak lidem, kteří odmítají názor, že by Rusko vzniklo z vůle jednoho člověka – Petra I., a že císařství francouzské a válka s Ruskem vznikly z vůle jednoho člověka – Napoleona, jeví se tento názor nejen nesprávným, nerozumným, nýbrž i odporujícím celé lidské existenci. Na otázku, co je příčinou historických událostí, nabízí se jiná odpověď, jež zní, že vývoj světových událostí je předurčen shůry, že záleží na koincidenci svévolných projevů lidí, kteří se na těchto událostech podílejí, a že vliv Napoleonův na průběh těchto událostí je pouze vnější a zdánlivý.

Vojáci francouzské armády šli zabíjet ruské vojáky v borodinské bitvě nikoli na Napoleonův rozkaz, nýbrž z vlastní vůle. Celá armáda – Francouzi, Italové, Němci, Poláci – hladová, roztrhaná a vyčerpaná pochodem, cítila při pohledu na armádu, jež jí bránila vstoupit do Moskvy, že víno je odzátkováno a musí se vypít. Kdyby jim teď Napoleon zakázal bít se s Rusy, byli by ho zabili a šli se s Rusy bít sami, poněvadž pro ně nebylo vyhnutí.

Rovněž ani průběh bitvy neměl Napoleon v moci, poněvadž z jeho dispozice nebylo nic splněno a poněvadž za bitvy ani nevěděl, co se děje před ním. A tak tedy i to, jak ti lidé zabíjeli jeden druhého, nedělo se z Napoleonovy vůle, ale dělo se nezávisle na něm, z vůle statisíců lidí, kteří se společně účastnili bitvy. Napoleonovi se jen zdálo, že se všechno děje z jeho vůle. A proto otázka, zda Napoleon měl nebo neměl rýmu, nemá pro historii větší význam než otázka o rýmě posledního vojáka u zásobovacího trénu.

(...)

Z bojiště stále přijížděli k Napoleonovi jeho pobočníci a spojky jeho maršálů s hlášením o průběhu bojů, jenže všechna tato hlášení byla falešná – jednak proto, že v bitevní vřavě se nedalo rozpoznat, co se v dané chvíli skutečně děje, jednak proto, že mnozí pobočníci nedojížděli přímo na bojiště a hlásili pouze to, co slyšeli od jiných; a pak také proto, že zatímco pobočník projel ony dvě tři versty, které ho dělily od Napoleona, situace se změnila a zpráva, kterou přinášel, již neodpovídala skutečnosti.

(...)

Strašný pohled na bojiště pokryté mrtvolami a raněnými, provázený bolením hlavy, zprávami o dvaceti zabitých a raněných známých generálech a vědomím bezmocnosti své dříve tak silné ruky, učinil na Napoleona, který si obyčejně rád prohlížel zabitě a raněné, aby tím (jak se domníval) zkoušel svou duševní sílu, děsivý dojem. Toho dne hrůzný pohled na bojiště podlomil onu duševní sílu, v níž viděl zdroj své slávy a velikosti. Odjel kvapně z bojiště a vrátil se na ševardinský kurhan. Žlutý, opuchlý, shrbený, s kalnýma očima, rudým nosem a ochraptělým hlasem seděl na skládací židli a naslouchal bezděčně, se sklopeným zrakem hukotu palby. Čekal s mučivou touhou na konec boje, o němž věděl, že ho začal, ale nemůže ho zastavit. Osobní lidský cit nabyl na kratičký okamžik vrchu nad fantastickým životním preludem, kterému tak dlouho sloužil. Činil se odpovědným za utrpení a smrt, jež viděl na bojišti. Bolení hlavy a tíha na prsou mu připomínaly, že i jeho čeká utrpení a smrt.

(„Úvahy o dějinách“)

Vývoj lidstva, který je výsledkem nesčíslného počtu lidských libovůlí, probíhá nepřetržitě. Stanovení zákonů tohoto vývoje je účelem historiografie. Avšak při zjišťování zákonů nepřetržitého vývoje jako souhrnu všech lidských libovůlí omezuje se lidský rozum na náhodné, nesouvislé činy. A tak první metoda dějepisu záleží v tom, že vezme náhodnou řadu nesouvislých událostí a zkoumá je každou zvlášť, ač žádná z nich nezačíná a ani nemůže začínat sama o sobě, nýbrž každá z nich vyplývá z události jiné. Druhá metoda spočívá v tom, že rozebírá činy jednoho člověka – panovníka, vojevůdce – jako souhrn libovůlí různých lidí, ač souhrn lidských libovůlí se nikdy neprojeví v činnosti jedné historické osobnosti. Během svého vývoje si historická věda bere za příklad analýzy stále menší a menší prvky a snaží se tak přiblížit pravdě.

(...)

Historikové nám v odpovědi na tuto otázku uvádějí činy a řeči několika desítek lidí v jedné z pařížských budov a nazývají tyto činy a řeči revolucí; poté nám vykládají podrobný životopis Napoleonův a několika osob jemu nakloněných i nepřátelských, vyprávějí nám o vlivu těchto osob na jiné a říkají: takhle to hnutí vzniklo a taková je jeho zákonitost. Avšak lidský rozum nejen odmítá věřit tomuto výkladu, nýbrž říká přímo, že jeho metoda je nesprávná, poněvadž uvádí nejslabší jev jako příčinu jevu nejsilnějšího. Revoluci i Napoleona zrodil souhrn náhodných lidských činů a jen souhrn těchto činů je udržoval při životě a nakonec zničil.

Ke studiu historických zákonů musíme úplně změnit předmět pozorování, nechat na pokoji panovníky, ministry a generály a studovat společné, nekonečně malé prvky, které ovládají masy. Nikdo nemůže říci, do jaké míry je dáno člověku zjistit touto cestou zákony historie; je však zřejmé, že na této cestě leží možnost postižení historických zákonů a že nebyla lidským rozumem vynaložena ani miliontina toho úsilí, které historikové věnovali popisu činnosti různých panovníků, vojevůdců a ministrů a výkladu této činnosti podle svých představ.

My, kteří jsme nežili v té době, kdy polovina Ruska byla obsazena nepřítelem, kdy obyvatelé Moskvy utíkali do vzdálených gubernií a domobrana za domobranou povstávaly k obraně vlasti, představujeme si mimoděk, že všichni Rusové, od těch nejmenších až po nejstarší, neměli na mysli nic jiného než jak se obětovat, jak zachránit vlast nebo plakat nad její záhoubou. Vyprávění a líčení z té doby mluví všechna bez výjimky jen o sebeobětování, o lásce k vlasti, o zoufalství, žalu a hrdinství ruských lidí. Avšak ve skutečnosti tomu tak nebylo. Zdá se nám to jen proto, že sledujeme z minulosti pouze všeobecný historický zájem té doby a nevidíme všechny ty osobní lidské zájmy, které ovládaly jednotlivce. A zatím ve skutečnosti jsou ty osobní zájmy v běžném životě o tolik významnější než zájmy obecné, že pro ně obecný zájem někdy ani necítíme (ba ani netušíme). Většina lidí té doby se vůbec nestarala o všeobecnou situaci a řídila se jen osobními zájmy přítomnosti. A právě tyto lidé byli nejdůležitějšími činiteli té doby. Ti, kdo se snažili pochopit obecný vývoj věcí a chtěli v něm vyniknout sebeobětováním nebo hrdinstvím, byli nejméně užitečnými členy společnosti.

Na historických událostech se nejlépe projevuje zákaz ochutnávat ovoce ze stromu poznání. Pouze podvědomá činnost přináší ovoce a člověk, který hraje nějakou úlohu v historické události, nikdy nechápe její smysl. Pokouší-li se jej pochopit, je překvapen bezvýsledností svého úsilí. Význam událostí, které se tehdy odehrávaly v Rusku, nejméně chápali lidé, kteří na nich měli největší podíl.

Kutuzov

V roce 1812 a 1813 obviňovali přímo Kutuzova, že se dopustil chyb. Car s ním byl nespokojen. A v dějinách napsaných nedávno na nejvyšší rozkaz stojí, že Kutuzov byl vychytralý dvorní lhář, který se bál i pouhého Napoleonova jména a svými chybami u Krasného a u Bereziny připravil ruská vojska o slávu – o úplné vítězství nad Francouzi.

A zatím je těžké si představit historickou osobnost, jejíž činnost by tak stále a vytrvale směřovala k jedinému cíli. Je těžké si představit cíl důstojnější a více odpovídající vůli celého národa. Ještě těžší je najít jiný cíl v historii, který by si stanovila historická osobnost a jehož by bylo tak plně dosaženo jako cíle, k jehož dosažení se upínala veškerá činnost Kutuzovova.

Kutuzov nikdy nemluvil o čtyřiceti stoletích, která na něj hledí z pyramid, o obětech, které přináší vlasti, o tom, co má v úmyslu vykonat nebo co již vykonal; vůbec o sobě nemluvil, nehrál žádnou úlohu, vždy se zdál docela prostým a obyčejným člověkem a mluvil nejprostší a nejobyčejnější věci.

Tento stařec, který životní zkušeností nabyt přesvědčení, že myšlenky a slova, jež je vyjadřují, nejsou hybnými pákami lidské činnosti, tento stařec nejen v uvedených případech, ale vždycky mluvil nesmyslná slova – první, jež mu slina na jazyk přinesla. Ale týž člověk, který nepřipisoval žádný význam svým slovům, nikdy za celou svou činnost neřekl ani jedno slovo, které by odporovalo tomu jedinému cíli, o jehož dosažení usiloval po celou válku.

Avšak pouhá slova by nedokazovala, že tenkrát chápal význam dějinné události. Jeho činy, všechny bez jediné výjimky, všechny směřují k jedinému a témuž cíli: 1. napnout všechny

síly k bitvě s Francouzi, 2. porazit je, 3. vyhnat je z Ruska a zmenšit, pokud je to možné, utrpení národa a vojska. On, tento váhavec Kutuzov, jehož devízou je trpělivost a čas, nepřítel rozhodných akcí, svede bitvu u Borodina a dává přípravám k ní neobyčejně slavnostní ráz. Tento Kutuzov, který o bitvě u Slavkova, ještě než začala, říká, že bude prohrána, v Borodině naopak přes všechno ujišťování generálů, že bitva je prohrána, a přesto, že – věc v dějinách neslýchaná – vojáci musí po vyhrané bitvě ustupovat, jediný proti všem až do své smrti tvrdí, že bitva u Borodina byla vítězstvím. Jediný po celou dobu ústupu trvá na tom, aby nebyly sváděny bitvy, které jsou teď zbytečné, aby se nezačínala nová válka a nepřekračovaly se hranice Ruska.

Zdrojem této neobyčejné jasnozřivosti, s níž pronikal do smyslu rodících se událostí, bylo národní cítění, které v sobě měl v celé jeho čistotě a síle. Jen to, že lid o tomto jeho cítění věděl, přimělo jej, aby tak podivnými cestami, proti vůli cara, vybral tohoto starce v nemilosti do čela národní války. A pouze toto cítění jej postavilo na nejvyšší stupeň lidskosti, s níž tento vrchní velitel upínal všechny své síly nikoli k tomu, aby lidi zabíjel a ničil, ale k tomu, aby je zachraňoval a aby s nimi cítil. Tato prostá, skromná, a proto vskutku majestátní postava se nemůže vtěsnat do živé představy evropského hrdiny domněle řídícího činnost lidí, jak si ho vymyslela historiografie. Pro lokaje veliký člověk neexistuje, protože lokaj má na velikost svůj názor.

O historiografii

Staří historikové většinou užívali k vylíčení a zachycení života národa, který se zdá nepostizitelným, jednoduché metody. Popisovali činnost jednotlivců vládnoucích tomuto národu a tato činnost byla pro ně výrazem činnosti celého národa. Na otázky, jakým způsobem tito jednotlivci působili na národy, aby se podřizovaly jejich vůli, a čím byla tato jejich vůle řízena, historikové odpovídali: na první otázku – že je to vůle božstva, která podřizuje národy vůli vyvoleného jedince; na druhou otázku – že je to zase totéž božstvo, které vede vůli vyvoleného k předurčenému cíli.

Nová historická věda zavrhlá starou víru, aniž na její místo postavila nový názor, ale logika situace donutila historiky, domněle zavrhnoucí božskou moc vládců a fátum antických národů, dojít jinou cestou k témuž závěru; k přiznání, 1. že národy jsou vedeny vynikajícími jedinci a 2. že existuje určitý cíl, k němuž směřují národy i všechno lidstvo. Nová historická věda, odpovídajíc na tyto otázky, říká: Chcete vědět, jaký význam má tento pohyb, jak k němu došlo a jaká síla k němu dala podnět? Poslyšte tedy:

„Ludvík XIV. byl velmi hrdý a domýšlivý člověk; měl ty a ty milenky a ty a ty ministry a špatně vládl Francii. Jeho nástupci byli rovněž slaboši a také špatně vládl Francii. I oni měli ty a ty oblíbenky a ty a ty milenky. Přitom jistí jedinci psali v té době knížky. Koncem XVIII. století se v Paříži sešlo na dvacet lidí, kteří začali mluvit o tom, že všichni lidé jsou svobodní a sobě rovni. Následkem toho se lidé po celé Francii začali navzájem zabíjet a pronásledovat. Tito lidé

zabili krále a mnoho jiných lidí. V téže době žil ve Francii geniální člověk – Napoleon. Všude všechny porážel, to jest zabíjel mnoho lidí, protože byl velmi geniální. Z jakéhosi důvodu jel zabíjet Afričany a byl tak chytrý a rozumný, že když se vrátil do Francie, poručil všem, aby se mu podřídili. A skutečně se mu všichni podřídili. Když se prohlásil císařem, šel znovu zabíjet lidi – v Itálii, Rakousku a Prusku. I tam jich mnoho pobil. V Rusku byl v té době car Alexander a ten se rozhodl nastolit v Evropě pořádek, a proto s Napoleonem bojoval. Ale v sedmém roce se s ním náhle spřátelil a v jedenáctém se s ním znovu nepohodl a opět začali oba zabíjet mnoho lidí. A Napoleon přivedl do Ruska šest set tisíc lidí a dobyl Moskvy; ale potom z ničeho nic z Moskvy utekl, a tu car Alexander po poradě se Steinem a s jinými sjednotil Evropu na obranu proti rušiteli jejího klidu. Všichni Napoleonovi spojenci se najednou stali jeho nepřáteli; a tento spolek vytáhl proti Napoleonovi, který zatím sebral nové síly. Spojenci nad Napoleonem zvítězili, vtáhli do Paříže, donutili Napoleona zřít se trůnu, načež ho poslali na ostrov Elbu, aniž ho zbavili císařského titulu, a prokazovali mu přitom všemožné pocty, ačkoli pět let předtím i rok poté ho všichni považovali za zločince mimo zákon. Na trůn nastoupil Ludvík XVIII., který byl do té doby Francouzům i spojencům jen pro smích. A Napoleon se slzami v očích se rozloučil se svou starou gardou, zřekl se trůnu a jel do vyhnanství. Potom se zkušený státník a diplomaté (zejména Talleyrand, který si pospíšil, aby obsadil dřív než někdo jiný určité křeslo a tím rozšířil hranice Francie) domlouvali ve Vídni a svými rozmluvami dělali národy šťastnými nebo nešťastnými. Tu se diplomaté a panovníci málem pohádali; užuž dávali svým armádám opět rozkaz k vzájemnému pobíjení; ale vtom přijel do Francie Napoleon s praporem vojska a Francouzi, kteří ho nenáviděli, se mu okamžitě všichni podřídili. To však spojenecké panovníky rozzlobilo a šli znovu bojovat proti Francouzům. Geniálního Napoleona porazili a odvezli ho na ostrov svaté Heleny, prohlásivše ho najednou zase za zločince. Tam vyhnanec, odloučený od svých drahých a od milované Francie, umíral na skále pomalou smrtí a odkázal své veliké činy potomkům. A v Evropě nastala reakce a všichni panovníci znovu začali utiskovat svůj lid.“

Mýlili byste se, kdybyste se domnívali, že je to ironie, karikatura historických líčení. Naopak, je to nejmírnější parafráze těch protichůdných a na otázky neodpovídajících odpovědí, které dává veškerá historie, od pisatelů pamětí a dějin jednotlivých států až po všeobecné dějiny a nový druh dějin, kulturní dějiny té doby. Podivnost a komičnost těchto odpovědí se dá vysvětlit tím, že se nová historie podobá hluchému, který odpovídá na otázky, jež mu nikdo nedává.